

2. Sovetskoe administrativnoe pravo : uchebnik / pod red. Yu.M. Kozlova. – M. : Yurid. lit., 1985. – 544 p.
3. Sovetskoe administrativnoe pravo : uchebnik / pod red. A.P. Koreneva. – M. : Yurid. lit., 1986. – 400 p.
4. Sovetskoe administrativnoe pravo : uchebnik / pod red. P.T. Vasilenkova. – M. : Yurid. lit., 1981. – 464 p.
5. Sovetskoe administrativnoe pravo : uchebnik / pod red. R.S. Pavlovskogo. – K. : Vishcha shkola, 1986. – 416 p.

ЛІТЕРАТУРА

1. Советское административное право : учебник / под ред. В.И. Поповой, М.С. Студеникиной. – М. : Юрид. лит., 1988. – 320 с.
2. Советское административное право : учебник / под ред. Ю.М. Козлова. – М. : Юрид. лит., 1985. – 544 с.
3. Советское административное право : учебник / под ред. А.П. Коренева. – М. : Юрид. лит., 1986. – 400 с.
4. Советское административное право : учебник / под ред. П.Т. Василенкова. – М. : Юрид. лит., 1981. – 464 с.
5. Советское административное право : учебник / под ред. Р.С. Павловского. – К. : «Вища школа», 1986. – 416 с.

УДК 342.74: 343.24: 316.224.4

ХРОНОЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ «ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ»

Алімов К.О., к.ю.н., викладач

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
kirill.alimov@mail.ru*

Наукова стаття присвячена дослідженню громадських робіт з давніх часів до наших днів. Характеризується суттєвість громадських робіт, їх потрібність та спосіб використання в різних країнах, починаючи з давніх часів. У хронологічній послідовності простежується розвиток громадських робіт, як вид покарання, виділяються періоди їх розвитку. Виділяються основні функції громадських робіт та стратегічні цілі їх використання. Аналізується доцільність введення громадських робіт у структуру покарань.

Ключові слова: громадські роботи, адміністративне право, кримінальне право, адміністративне покарання, кримінальне покарання, закон, інститут громадських робіт.

ХРОНОЛОГИЧЕСКАЯ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА «ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ»

Алимов К.А.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковського, 66, г. Запорожье, Украина
kirill.alimov@mail.ru*

Научная статья посвящена исследованию общественных работ с древних времён до настоящего времени. Характеризуется сущность общественных работ, их надобность и способ применения в

разных странах, в особенности в Украине, начиная с древних времён. В хронологической последовательности прослеживается развитие общественных работ как вида наказания, выделяются периоды их развития. Выделяются основные функции общественных работ и стратегические цели их использования. Анализируется целесообразность введения общественных работ в структуру наказаний.

Ключевые слова: общественные работы, административное право, уголовное право, административное наказание, уголовное наказание, закон, институт общественных работ.

THE SCIENTIFIC ARTICLE IS DEVOTED TO THE RESEARCH OF THE PUBLIC WORKS SINCE THE ANCIENT TIMES TILL NOWADAYS

Alimov K.O.

*Zaporizhzhya national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine
kirill.alimov@mail.ru*

It characterises the nature of the public works, their necessity and the way of their application in different countries, especially in Ukraine beginning from the ancient times. The public works as a way of punishment and periods of their development are monitored in chronological sequence. The public works main functions and the strategic aims of their use are defined. The article analyses the expediency of the public works introduction to the punishment system. The public works as a way of an administrative punishment is practically an innovation of administrative and tortious law, that's why it's reasonable to study the development history of this institution.

The author defines the aspects of the public works formation as a kind of an administrative punishment, he also defines the periods of their development. The attention is paid to the public works history beginning from the civilizations of Ancient Egypt, Babylon, the Roman Empire and other countries. Different kinds of the public works application in these countries and various aims of this way of punishment are studied in the article. The public works importance and their influence on the economic development of the country are defined in this scientific article. The positive and negative consequences of the public works application as a way of punishment during different historical periods are analysed.

The punishments connected with labour service existed in the Old Rus law (the VIth – the middle of the XIVth century), the main written source of which was the Ruska Pravda. The public works development is being analysed in the home-country law. A great attention is paid to the official documents fixing the cases of the public works application.

The history of the legislative consolidation of the public works institution as a way of punishment and penalty in independent Ukraine is studied beginning from the Criminal Code of Ukraine. The procedure of the punishment execution firstly was regulated in all details by the Corrective Labour Code of Ukraine (Chapter III-B), and since 2004 by the Chapter 8 of the Correctional Code (articles 36-46). In the administrative law the public works as a way of an administrative penalty appeared not so long ago. The author conducted a chronological analysis of the public works in Ukraine. Human history, beginning from the Ancient Egypt, Babylon, antique cities-states, the Roman Empire, knew enough examples of society mobilisation for executing common national works. Practically they were the variants of the public works organisation and execution.

Taking into account natural similarity of the "public works" institution in the criminal and administrative law, it's reasonable to consult the origin and development history of the public works as a way of a criminal punishment in the criminal and administrative law.

Key words: public works, administrative law, criminal law, administrative punishment, criminal penalty, law, public works institution.

Історія людства, починаючи з цивілізацій Стародавнього Єгипту, Вавилону, античних держав-полісів, Римської імперії, знала не мало прикладів мобілізації суспільства для проведення загальнодержавних робіт. Фактично, це були перші варіанти організації та проведення громадських робіт.

Як відзначає О.Ф. Скакун, на Давньому Сході, в Азії та Африці (східний, азіатський шлях виникнення держави) перші держави виникли в зонах зрошуваного землеробства ще в епоху бронзи. Здійснення великих громадських робіт із будівництва каналів та інших іригаційних споруд зажадало збереження сільськогосподарської общини і суспільної форми власності на землю.

На території Європи (європейський шлях виникнення держави) головним чинником утворення держави було класове розшарування суспільства у зв'язку із формуванням приватної власності на землю, худобу, рабів. У південній Європі держави виникли в епоху

заліза. Там не були потрібні такі громадські роботи, як у випадку східного (азіатського) шляху виникнення держав [1, с. 30-31].

Але й у Давньому Римі зберігся інститут „громадських робіт”. Як вказує І.Д. Мудрак, цензор давав від імені держави підряди на громадські роботи, стежив за якістю їх виконання, давав на відкуп збір податків, спостерігав за збиранням мита на митницях, за надходженням податків з провінцій [2, с. 36].

Враховуючи природну схожість інституту „громадських робіт” у кримінальному та адміністративному праві, доцільно звернутися до історії виникнення та розвитку громадських робіт як кримінального покарання. Тим більше, що на думку О.Ю. Салманової, суттєва різниця між адміністративним стягненням „громадські роботи” та кримінальним покаранням „громадські роботи” полягає тільки у встановлених чинним законодавством строках [3, с. 206].

Як зауважує В.А. Мозгова, „в історії вітчизняного кримінального права подібне до сучасних громадських робіт покарання зустрічалося неодноразово. У різні періоди та у різних нормативно-правових актах громадські роботи мали як однойменну, так і інші назви: „примусові роботи”, „суспільно необхідні роботи”, „примусові суспільні роботи”, „обов’язкові суспільні роботи”, „примусові роботи без поміщення в місця позбавлення волі”. Проте покарання, пов’язані з трудовою повинністю, існували ще в давньоруському праві (VI – середина XIV ст.), основним писемним джерелом якого була Руська Правда. Так, норми Руської Правди (статті 56-62, 64), що визначали правове становище закупів – осіб, які мали боргове зобов’язання, передбачали, що останні до повного відпрацювання боргу мешкали при дворі займодавця, працювали в його господарстві й користувалися його інвентарем. Крім того, у ст.44 Руської Правди зазначалося: якщо крадій не може відшкодувати вартість викраденого, він має відробити її у потерпілого із розрахунку – півгривні за рік роботи” [4, с. 545].

Подібні положення передбачалися й у Литовських статутах – видатних джерелах права на українських землях Литовсько-Польської доби (друга половина XIV – середина XVI ст.). Перший Литовський статут 1529 р. (розділ 11, ст.6) передбачав: якщо вільну людину за злочин засуджували до сплати певної суми, яку вона не могла сплатити, то ця людина мала її відробити відповідно до вказаних у статті розрахунків. І якщо за життя винна особа не змогла повністю відробити присуджену суму, тоді обов’язок відпрацювати залишок такої суми переходив до її дітей. Те ж саме за змістом положення передбачали Литовські статuti 1566 і 1588 рр.

У Запорозькій Січі покарання, пов’язані із залученням до роботи, не практикувалися, бо виконувати певну безоплатну працю на користь усієї козацької громади було одним з обов’язків козака. Крім того, на Січі не могла встановлюватися особиста залежність правопорушника від потерпілого – стягнення накладалися виключно на майно правопорушника.

„Процес короткий приказний 1734 р.” (скорочена назва) – один з перших кодифікованих актів періоду Гетьманської держави у ст.12 закріплював: якщо засуджений за крадіжку до сплати грошового стягнення не в змозі його сплатити, він може бути виданий на відпрацювання такого стягнення потерпілому [4, с. 545].

Отже, у цих історичних документах залучення до роботи мало скоріше форму відшкодування завданої шкоди або боргу, ніж форму покарання, бо засудження до роботи було лише альтернативою грошовому стягненню в разі неплатоспроможності винного, і час роботи зараховувався саме у сплату такого стягнення. Крім того, такі роботи не мали суспільно-корисного характеру, а мали виконуватися на користь потерпілого.

У XIX – на початку XX ст. суспільно-правові відносини більшої частини українських земель визначалися нормативно-правовими актами Російської імперії. Основними джерелами

кримінального права на українських землях, які перебували у складі Російської імперії, були: 15-й том Зводу законів Російської Імперії 1832 р. (далі – Звід кримінальних законів), Уложення про покарання кримінальні та виправні (три редакції: 1845 р., 1866 р. і 1885 р.) та Статут про покарання, до яких присуджують мирові суді 1864 р. З цими правовими актами і пов'язаний подальший розвиток покарання, пов'язаного з примусовою працею, без ізоляції особи від суспільства. Так, Звід кримінальних законів 1832 р. (який упродовж 1840-1842 рр. набрав чинності в Україні) передбачав як покарання залучення до певних видів робіт. У виданні 1842 р. Звід серед інших покарань передбачав так зване „покарання роботами” (ст.16). Ст.34 визначала різновиди цього покарання. Зокрема, у п.7 ст.34 передбачалося, що замість тримання в робочому домі особу могли засудити до міських робіт або робіт у приватних осіб. Проте така заміна відбувалася лише у тій місцевості, де робочих домів не було і лише щодо людей нижчого стану. Крім того, засудження до робіт у приватних осіб було лише за бажанням останніх (ст.52).

Зразу ж після видання Зводу законів 1832 р. розпочалася підготовка Уложення про покарання кримінальні та виправні. Вона була частиною процесу систематизації російського законодавства, що проводилася при Миколі І. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. стало завершенням такої систематизації в галузі кримінального права і першим кодифікованим джерелом кримінального права Російської імперії. Ст.90 передбачала, що за неможливості для засудженого сплатити присуджене грошове стягнення його саджали до в'язниці, проте за певних обставин суд міг замість ув'язнення призначити йому громадські роботи, щоб гроші пішли на сплату такого стягнення. Ст.89 передбачала інший випадок заміни покарання. Вона давала можливість суддям замінити короткостроковий арешт (для осіб, „не изъятых” від покарань тілесних) громадськими або іншими встановленими урядом роботами”.

Це положення, на думку В.А. Мозгової, є важливим при вивченні історії розвитку громадських робіт, бо тут вони застосовуються не тільки як спосіб забезпечення виплати грошового стягнення чи боргу. Громадські роботи вже виступають як альтернатива покаранням, пов'язаним з ізоляцією особи від суспільства [4, с. 545-546].

У результаті Судової реформи 1864 р. з Уложення 1845 р. було вилучено 652 статті щодо незначних злочинів і проступків. Багато з них (в іншому формулюванні) були переміщені до Статуту про кари, до яких присуджують мирові судді. Останній у ст.8 передбачав можливість заміни штрафу для неплатоспроможних селян або міщан громадськими роботами. Для представників інших верств така заміна покарання могла відбуватися лише «за власним проханням». Проте, при заміні штрафу громадськими роботами слід було керуватися нормами раніше прийнятих актів, до яких відсилала ст. 8 Статуту. Так, у п.2 ст.188 Загального положення про селян від 19.02.1861 р. було передбачено, що сільська громада може несправних платників «казенних и мирских повинностей» (або членів їх сімей) віддати до громадських робіт або заробітків у тому ж або сусідньому повіті (у виняткових випадках до іншої губернії), щоб зароблені гроші надходили «в мирскую кассу». Строк роботи не вказувався, а значить, працювати треба було до погашення боргу. Ст.651 Статуту про податі говорила про аналогічні заходи щодо міщан. Крім того, у роз'ясненні окремих положень ст.8 Статуту 1864 р. Кримінальним касаційним департаментом «Правительствующего сената» вказувалося, за порушення Штейського та інших статутів казенного правління суддя міг, а у справах про вирубку – повинен був засуджувати до громадських робіт. Призначення цього покарання мировий суддя мав узгодити із сільською громадою, яка і могла направити на громадські роботи.

Вказані положення ст.8 Статуту про кари, до яких присуджують мирові суді 1864 р. відносно неспроможних до сплати грошового стягнення дублювалися і ст.85 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р [4, с. 546].

У 1885 р. відбулася третя редакція Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (друга – у 1866 р.). У ній продовжено практику засудження до робіт, не пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства, як можливий альтернативний вид покарання, яка раніше допускалася ст.89 Уложення 1845 р. Так, ст.45 Уложення 1885 р. передбачала, що засуджені до віддачі на певний строк у виправних арештантських відділеннях можуть бути задіяні в міських та в інших видах робіт. Ст.83 допускала щодо осіб, яким має бути призначено покарання у виді короткострокового арешту, можливість засудити їх до громадських або інших робіт, встановлених урядом, на той самий строк, який визначений для арешту.

Отже, за визначенням В.А. Мозгової, тогочасному вітчизняному праву, що визначалося в актах Російській імперії, було відоме покарання, подібне за суттю та назвою до сучасних громадських робіт. Воно передбачалося в основних нормативно-правових актах тієї доби. Проте громадські роботи не були самостійним видом покарання, оскільки застосовувалися як альтернативне покарання і лише в законодавчо-передбачених випадках [4, с. 545-546.].

Подальшого розвитку і нової правової регламентації громадські роботи набули у перші роки після Жовтневої революції 1917 р. Спочатку вони іменувалися як „обов'язкові громадські роботи”, у наступних законодавчих актах – „примусові роботи без відправлення в місця позбавлення волі”, „примусові роботи без тримання під вартою”. Їх історико-правовий розвиток став базою для появи сучасних громадських і виправних робіт у кримінальному законодавстві нашої держави.

Аналізуючи історію розвитку громадських робіт у вітчизняному кримінальному праві після 1917 р., В.А. Мозгова зазначає, що „основою вітчизняного законодавства, в тому числі кримінального, за радянських часів було право РСФРР, а пізніше – загальне право СРСР. Одним з перших нормативно-правових актів, що визначав громадські роботи як вид покарання, була Інструкція Наркомюсту РСФРР від 19.12.1917 р. революційним трибуналом. Вона містила перелік злочинів, підсудних революційним трибуналом, а також перелік покарань, які можуть застосовуватися до винуватих. І незважаючи на те, що більшість перелічених злочинів були досить тяжкими, НКЮ вважав можливим засуджувати винних і до обов'язкових громадських робіт (відділення 2, п.8). Проте строки і форма відбування цього покарання не вказувалась” [4, с. 546-547].

23 січня 1918 р. Народний Секретаріат Української Радянської Республіки видав аналогічне за змістом „Положення про революційні трибунали”.

Між тим, практика засудження до громадських робіт та деяких інших видів покарань не припинялася і до прийняття вказаної Інструкції. Так, декрети РНК „Про суд” № 1 (від 24 листопада 1917 р.) (ст.5) і „Про суд” № 2 (від 15 лютого 1918 р.) (ст. 8) передбачали можливість міських судів керуватися у своїх рішеннях та вироках законами колишніх урядів, якщо „таковые не отменены революцией и не противоречат революционной совести и революционному правосознанию”, „...не противоречат правосознанию трудящихся классов”. А засудження до громадських робіт не суперечило ні правосвідомості трудящих класів, ні принципу соціалістичного гуманізму та ідеї про примусово-виховний характер кримінального судочинства, що пронизували всі законодавчі акти перших років після Жовтневої революції [4, с. 547].

У січні 1918 р. Народним Секретаріатом Української Республіки була прийнята постанова „Про введення народного суду”, у якій було практично викладено зміст декрету „Про суд” № 1. 20 липня 1918 р. був затверджений декрет „Про суд” № 3, який передбачав, що позбавлення волі на строк до 3 місяців скрізь, де організовувалися примусові громадські роботи, останні застосовуються без тримання під вартою (ст. II) [5, с. 47]. Тобто, громадські роботи застосовувалися як альтернатива покаранню, пов'язаному з ізоляцією особи від суспільства.

Подальший розвиток вітчизняний інститут громадських робіт знаходить у першому Кримінальному кодексі (далі – КК) УСРР 1922 р. Стаття 32 КК серед інших видів покарання передбачала примусові роботи без тримання під вартою, а стаття 35 поділяла їх на такі види: 1) роботи за фахом, при яких засуджений продовжує працювати за фахом з пониженням тарифного розряду, з обов'язковими понадурочними роботами і з переведенням в іншу установу або підприємство, або в іншу місцевість; 2) роботи некваліфікованої фізичної праці. Також, цією статтею встановлювався строк цього покарання – від семи днів до одного року. А статті 51 і 52 врегулювали порядок його виконання.

Отже, на думку В.А. Мозгової, у роки радянської влади громадські роботи вперше застосовувалися як самостійний вид покарання і не мали будь-яких класових винятків щодо засуджених; вони були безоплатними і здебільшого некваліфікованими роботами [4, с. 547-548]. Це покарання мало застосовуватися у виправних цілях, але, як зазначав І.Г. Богатирьов, завжди „на перше місце ставилася саме економічна раціональність, а не інтереси виправлення засуджених в умовах дотримання адекватності злочину і покарання” [6, с. 27]. Крім того, у системі вітчизняних кримінальних покарань радянської доби громадські роботи своє останнє правове закріплення мали в Кримінальному кодексі УСРР 1927 р.

Законодавче відродження громадських робіт у вітчизняному кримінальному праві почалося після здобуття Україною у 1991 р. незалежності. У 1995 р. Україна вступила до Ради Європи, розпочавши тим самим приведення норм і стандартів внутрішньої політики нашої держави, у тому числі у сфері кримінальних покарань, у відповідність з нормами міжнародного права. І підтримуючи світову політику реформування системи покарань у напрямку більш розповсюдженого використання санкцій без ізоляції особи від суспільства, у новому Кримінальному кодексі України (2001 р.) запровадила чотири нових види покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства. До числа останніх належать і громадські роботи.

Отже, робить висновок В.А. Мозгова, „вперше після тривалої перерви громадські роботи як вид кримінального покарання почали застосовуватися з 1 вересня 2001 р. з набранням чинності Кримінальним кодексом” [4, с. 548].

Інформативним в історичному контексті є визначення громадських робіт в Енциклопедичному словнику Ф.А. Брокгауза та І.А. Єфроня: „Громадські роботи – так називаються заняття, які держава або місцеве самоврядування надають безробітним для пом'якшення їхнього скрутного положення. Особливо часто практикується цей прийом допомоги у випадку таких великих нещасть, як неврожай, війна, революція, промислова криза”. Ще в давньому Єгипті залучалися до заняття люди на великих громадських будівництвах у випадках народного голоду. Ми маємо свідчення про великі земляні роботи, що починалися урядом дореформеної Франції, при настанні неврожайів. В епохи революцій уряди нерідко зверталися до організації яких-небудь занять для тієї маси безробітного люду, що викидалася на вулицю внаслідок смут і застою в промисловості. Вже в 1789 р. були організовані в Парижі різні земляні роботи; у грудні 1790 р. національні збори асигнували 15 млн. франків на громадські роботи з будівництва каналів і набережних, у лісовому господарстві тощо. Справи пішли так невдало і витрати досягли таких великих розмірів, що довелося вжити екстрених заходів для скорочення числа працюючих осіб. У 1848 р. тимчасовий уряд влаштував громадські роботи – так звані національні майстерні. У Франції безробітні наймаються узимку для згрібання снігу і сколювання льоду, для виправлення шосе і бруківок, для добування і розбивання каменю. В Англії безробітні використовуються при чищенні вулиць і будівництві доріг. В Ірландії їхньою працею здійснюються зрошувальні й осушувальні роботи.

У Росії, при землеробському характері її населення, громадські роботи влаштувалися переважно для пом'якшення лих, що сталися внаслідок сильних неврожайів, тобто для забезпечення заробітку, переважно сільському населенню. Особливо грандіозні розміри мали

громадські роботи в епоху надзвичайного неврожаю 1891-92 рр. Тоді було засновано особливе Управління громадських робіт, на чолі якого стояв генерал М.Н. Анненков. У місцевостях, що постраждали від неврожаю, були влаштовані різні роботи, переважно земляні. У південно-східній Росії були зроблені обводнювальні роботи (у басейні ріки Іргіза, у верхів'ях Дону, в Уральській області), на які було асигновано 1117000 руб.: викопувалися ставки і колодязі, розчищалися джерела, були залісенні й укріплені яри, улаштовані греблі на маленьких річках. На північному Кавказі були початі великі шосейні роботи. У багатьох містах були влаштовані місцеві громадські роботи (засипання ярів і ставків, зміцнення набережних тощо). Громадські роботи слугують паліативними засобами для пом'якшення гострого нестатку, викликаного безробіттям, переважно в епохи великих народних нещасть. Не торкаючись корінних причин цих нещасть, громадські роботи слугують лише для деякого полегшення в життінужденного населення. Безсумнівно, що надання допомоги працездатним особам найбільш раціонально, коли воно пов'язано з виконанням певної роботи.

При цьому зазвичай наголошується, у вигляді принципу, що винагорода за працю повинна відбуватися не в розмірах звичайної заробітної плати, а нижче за неї, у розмірі самих лише необхідних засобів існування; передбачається, що бажанчі отримати допомогу прикладуть, унаслідок цього, більше зусиль до пошуку іншого заняття, оплачуваного за звичайною заробітною платою. Інша вимога, що висувається до громадських робіт, полягає в тому, щоб вони були легко здійсненні будь-яким працівником, не вимагали попереднього навчання; інакше вони позбулися б важливої властивості – загальнодоступності. Найбільш звичайний тип таких робіт – різні земляні роботи. Маючи своє виправдання в роки особливих нещасть, громадські роботи викликають серйозні заперечення, коли приймають характер занять, які систематично організовуються; у такому випадку вірніше було б звернути більше уваги на усунення самих причин, що породжують безробіття. З підприємницької точки зору, громадські роботи, незважаючи на низьку заробітну плату, є, здебільшого, збитковими, унаслідок низької продуктивності праці.

Отже, розглянутий історичний досвід застосування громадських робіт дає уявлення про види можливих громадських робіт, які можна застосувати до правопорушника, та вказує на проблеми низької продуктивності праці під час виконання громадських робіт. Тим більше, що в контексті цього дослідження громадські роботи є стягненням і взагалі не оплачуються, що ще більше посилює проблему їх продуктивності.

Для повноти дослідження важливо згадати історію розвитку інституту „громадських робіт” у сфері зайнятості населення та боротьби з безробіттям, адже для вибору виду конкретних робіт для виконання громадських робіт як адміністративного стягнення слід звертатися до переліків громадських робіт Державної служби зайнятості.

XX сторіччя з його суспільними катаклізмами – війнами, революціями та з породженими ними трансформаціями економіки – сповна продемонструвало увесь набір того, що супроводжує ринок праці в часи змін. Вживаючи заходів щодо управління ситуацією з безробіттям, Центральна Рада 2 березня 1918 р. ухвалила статут про громадські роботи. У пункті першому зазначалося: „Задля боротьби із ростом безробіття, а також задля доцільного вжитку вільних робочих рук, котрі залишилися без роботи через демобілізацію промисловості та армії, видається цей статут про організацію необхідних для Держави і громадянства робіт”. При Міністерстві праці створювалася відповідна Рада на чолі з міністром або його заступником, яка мала координувати діяльність на місцях.

Кожній черговій владі залишалися в спадок усі ті ж самі проблеми, породжені війною, політичними змінами та розладом народного господарства.

У березні 1922-го Наркомат внутрішніх справ УСРР розіслав губернським відділам комунального господарства, які на ті часи входили до складу НКВС, циркуляр стосовно організації громадських робіт: „Зростаюче безробіття та рух робітників з губерній, що

голодують, викликають необхідність організації найближчим часом на місцях суспільнокорисних робіт для залучення безробітних. Головкомунгосп пропонує терміново потурбуватися щодо розробки програми громадських робіт. На цих роботах треба використовувати мінімальну кількість матеріалів та технічних пристосувань з широким застосуванням некваліфікованої праці. Кошти необхідно віднайти на місцях шляхом обкладення зацікавлених у робітниках кіл населення та обкладення цільовим податком підприємств” [7].

У сучасних умовах вказані питання організації громадських робіт у сфері зайнятості населення регулює Положення про порядок організації та проведення оплачуваних громадських робіт, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2008 р. № 839 [8].

Розглянемо історію законодавчого закріплення інституту громадських робіт як покарання та стягнення в незалежній Україні. Отже, громадські роботи запровадив у вітчизняну систему покарань Кримінальний Кодекс України 2001 року. Детально порядок виконання покарання у вигляді громадських робіт регламентувався спочатку Виправно-трудоим кодексом України (Розділ III-Б), а з 2004 року – Главою 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (статті 36-40). В адміністративному законодавстві громадські роботи як вид адміністративного стягнення з’явилися достатньо недавно. Так, Законом України від 24 вересня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху», КУпАП було доповнено главою 30-А „Провадження про виконання постанови про застосування громадських робіт”. Відповідно у ряді статей Кодексу запропонований альтернативний вид адміністративного стягнення – громадські роботи [9].

Згодом, 2 грудня 2010 р. було внесено ще ряд змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Верховна Рада України доповнила громадськими роботами перелік санкцій за дрібне хуліганство, вчинення насильства в сім’ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми, розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або появу в громадських місцях у нетверезому вигляді [10].

Порядок виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт на сьогодні регламентовано Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 лютого 2009 р. № 35, яким затверджено Інструкцію про порядок виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт [11].

Отже, науковий аналіз історії становлення та розвитку інституту громадських робіт дозволяє дійти висновку, що в адміністративному законодавстві громадські роботи як вид адміністративного стягнення є фактично новелою, але історичні корені громадських робіт знаходяться в площині кримінального та кримінально-виконавчого права [12, с. 174-175].

В історії розвитку стягнення (покарання) у вигляді громадських робіт можна виділити такі періоди: 1) зародження (VI-XIX ст.); 2) розвиток (XIX – початок XX ст.); 3) становлення як самостійного виду покарання (перші роки після жовтня 1917 р. – 1960 рр.); 4) відсутність стягнення (покарання) у виді громадських робіт у вітчизняному законодавстві (1960 – 2001 рр.); 5) відновлення та розвиток інституту громадських робіт як виду кримінального покарання в новому Кримінальному кодексі України (2001 р. – до сьогодні); 6) запровадження та розвиток нового виду адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт у КУпАП (2008 р. – до сьогодні). І саме як вид адміністративного стягнення громадські роботи з’явилися у XXI столітті з прийняттям Закону України від 24 вересня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху», яким КУпАП було доповнено статтею 30-1 «Громадські роботи» та главою 30-А «Провадження про виконання постанови про застосування громадських робіт». Відповідно й історію їх розвитку варто вести з XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник [для студ. вищ. навч. закладів] / Ольга Федорівна Скакун ; Національний ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид. – Х. : Консум, 2005. – 656 с.
2. Мудрак І.Д. Історія держави і права зарубіжних країн : [курс лекцій] / І.Д. Мудрак ; Державна податкова адміністрація України ; Академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2001. – 232 с.
3. Салманова О.Ю. Громадські роботи як вид адміністративного стягнення / О.Ю. Салманова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3 (50). – С. 205-210.
4. Мозгова В.А. Історичний розвиток громадських робіт як виду кримінального покарання / В.А. Мозгова // Держава і право. – 2009. – Випуск 44. – С. 543-548.
5. О суде (Декрет № 3) : декрет СНК РСФСР // История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры. 1917-1954 гг. / под ред. С.А. Голунского. – М. : Госюриздат, 1955. – С. 47.
6. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): дис. ... докт. юрид. наук / І.Г. Богатирьов ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2006. – 434 с.
7. Громадські роботи – історія та сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pechersk.kyiv-city.gov.ua/ukr/?mode=news&need_id=333
8. Про затвердження Положення про порядок організації та проведення оплачуваних громадських робіт і визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2008 р. № 839. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство зі змінами та допов. на 15 лютого 2011 року : [Відповідає офіц. текстові]. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 216 с.
10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2744-VI. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
11. Про затвердження Інструкції про порядок виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт [Електронний ресурс] : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 лютого 2009 р. № 35. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
12. Алімов К.О. Історичні витоки інституту громадських робіт та перспективи його розвитку в галузі адміністративного права / К.О. Алімов // Вісник Запорізького національного університету : Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – № 1. – С. 169-175.

REFERENCES

1. Skakun O.F The Theory of a State and Law : [college textbook] / Olga Fedorivna Skakun ; National University of Internal Affairs. – the 2nd edition – Kharkiv. : Konsum, 2005. – 656 p.
2. Mudrak I.D. Foreign Counties State and Law History : [classes] / I.D. Mudrak ; State tax administration of Ukraine : Academy of State tax service of Ukraine. – Irpin', 2001 – 232 p.

3. Salmanova O.Yu. The Public Works as a Way of an Administrative Penalty / O.Yu. Salmanova // Herald of Kharkiv National University of Internal Affairs. – 2010. – №3 (50).– P. 205-210.
4. Mozgova V.A. The Historical Development of the Public Works as a Way of Punishment / V.A. Mozgova // State and Law. – 2009. – the publication 44. – P. 543-548.
5. About Court (the decree №3) : the decree of the Council of People’s Commissars of the RSFSR // The history of the USSR and RSFSR legislation about criminal procedure, court and public prosecuracy organisation. 1917-1954 / Under edit. S.A. Golunskiy. – Moscow. : Law literature state publication, 1955. – P. 47.
6. Bogaturyov I.G. The Criminal Punishments not Connected with Confinement (the theory and practise of their execution by the Penal Inspectorate) : thesis ... doctor of law / I.G. Bogaturyov ; Kiev national university of internal affairs. – Kiev, 2006. – 434 p.
7. The public works – their history and actual state [Electronic resource]. – Access mode : http://www.pechersk.kyiv-city.gov.ua/ukr/?mode=news&need_id=333
8. About ratification of the Regulation of the organisation and execution procedure of the remunerative public works and nullifying some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine [electronic resource] : the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10th September 2008 №839. – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
9. The Administrative Offences Code of Ukraine : existing legislation with some supplements and amends dated 15th February 2011 : [according to the official text]. – K. : Alerta ; Educational Literature Centre, 2011. – 216 p.
10. About Amending the Administrative Offences Code of Ukraine for aggravating the responsibility for some offences [Internet resource] : the Law of Ukraine dated 2nd December 2010 №2744-VI. – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
11. About ratification of the Regulation of the Procedure of the public works as a way of an administrative penalty execution [electronic resource] :The State Department for the Execution of Sentences Order dated 25th February 2009 №35 – Access mode : <http://www.rada.gov.ua>
12. Alimov K.O. Historical origins of the public works institution and its development perspectives in the law field. / K.O. Alimov // the Herald of Zaporizhzhya national university, 2011. – № 1. – P. 169-175.

УДК 346.9: 347.962.1: 347.946 (477)

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДДІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Зозуль І.В., к.ю.н., викладач

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
iyazozul@gmail.com*

На основі аналізу національного та європейського законодавства здійснюється аналіз презумпції незалежності та неупередженості суддів у господарському судочинстві. У статті розглядається